

4. Горак Я. Матеріали до історії видання «Артистичного вістника» / Яким Горак // Вісник Прикарпатського університету. – Серія : Мистецтвознавство. – Випуск 19–20. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 306–314.
5. Горак Я. До історії та характеристики українських музично-теоретичних підручників у Галичині першого десятиріччя ХХ століття: Методична розробка / Яким Горак. – Львів, 2008. – 37 с.
6. Горак Я. Листи Володимира Садовського до Анатолія Вахнянина / Яким Горак // Музична україністика: сучасний вимір. – Випуск 4 : Міжвідомчий збірник наукових статей на пошану доктора мистецтвознавства, професора Марії Загайкевич / [редкол. Скрипник Г. А. (голова), Калениченко А. (заст. голови) ; ред.-упоряд. А. Терещенко]. – Київ : ІМФЕ ім. М. Рильського, 2009. – С. 152–163.
7. Двадцятьпять-ліття Національного Музею у Львові / Наукова фундація галицького митрополита Андрея Шептицького. 1905–1929; збірник під редакцією директора музею І. Свенціцького. – [Перевидано Національним музеєм у Львові імені Андрея Шептицького з 1930 р.] – Львів, 2013. – 128 с.
8. Людкевич С. Бібліографія творів М. Вербицького / Станіслав Людкевич // Людкевич С. Дослідження. Статті. Рецензії. Виступи. / [упоряд. З. Штундер]. – Т. 1. – Львів : Видавництво М. Коць, 1999. – С. 307–311.
9. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. – Відділ рукописів. – о/н 1987 / 46.
10. Свенціцький І. Національний Музей у Львові в 1920 р. / Іларіон Свенціцький // Український вістник. – 1921. – № 8. – 2.02.1921. – С. 2.
11. Свенціцький І. Національний Музей у Львові в 1921 р. / Іларіон Свенціцький // Вперед. – 1922. – № 6 (739). – 7.01. 1922. – С. 5 ; № 7. (740). – 11.01. 1922. – С. 2.
12. Франко І. До руської бібліографії ХVІІІ в. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів в 50 т. – Т. 34. – Київ : Наукова думка, 1981. – С. 389–391.
13. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. – 1908. – Вип. І. – Ч. 33. – 43 с.
14. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові за роки 1926–1930. – Ч. 69–70. – Львів, 1930. – 135 с.
15. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові за час від 1.Х. 1932 – 31.ХІІ. 1934. – Ч. 75. – Львів, 1935. – 39 с.
16. Хроніка. Українська драматична школа // Театральне мистецтво: місячник театру і сцени. – Львів, 1923. – Випуск VІІІ (серпень). – С. 111.
17. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові. – Фонд 309 (НТШ). – Опис 2. – Справа 224.
18. Ясиновський Ю. Українські та білоруські нотнолінійні Ірмолої 16–18 століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження / Юрій Ясиновський – Львів : Місіонер, 1996. – 622 с. – Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Серія: Історія української музики. – Вип. 2 : Джерела.

УДК 78.03 (477) «1920 / 1939»

О. Г. ЛЕГКУН

ШКІЛЬНА МУЗИЧНА ОСВІТА КРЕМЕНЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВОЛИНИ 20–30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено роль шкільної музичної освіти Кременеччини у культурній політиці Волині 20–30-х років ХХ ст. Розглянуто особливості музичної освіти як складової навчального процесу у шкільних освітніх закладах Кременеччини цього періоду. Простежено

зміст і форми викладання предмета «Співи» у школах Кременеччини, досліджено програму проведення аудиторій-концертів для учнів. Окреслено специфіку музично-естетичної діяльності у школах краю та простежено її вплив на розвиток музичної культури Волині досліджуваного періоду.

Ключові слова: Кременеччина, Волинь, шкільна музична освіта, музична культура, концерти.

О. Г. ЛЕГКУН

ШКОЛЬНОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КРЕМЕНЕЧЧИНЫ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ВОЛЫНИ 20–30-Х ГОДОВ XX ВЕКА

В статье исследована роль школьного музыкального образования Кременеччины в культурной политике Волини 20–30-х годов XX в. Рассмотрены особенности музыкального образования как составляющей учебного процесса в школьных учебных заведениях Кременеччины этого периода. Прослежено содержание и формы преподавания предмета «Пение» в школах Кременеччины, исследовано программу проведения аудиторій-концертов для учеников. Очерчено специфіку музикально-естетичной деятельности в школах края и прослежено ее влияние на развитие музыкальной культуры Волини исследуемого периода.

Ключевые слова: Кременеччина, Волинь, школьное музыкальное образование, музыкальная культура, концерты.

О. Н. LEHKUN

SCHOOL MUSIC EDUCATION OF KREMENECHCHYNA IN THE CONTEXT OF VOLYN MUSIC CULTURE IN 20–30 YEARS OF THE 20-TH CENTURY

The aim of the article consists in integral investigation of the specific content and forms of music education in Kremenets' schools in 20th – 30th of the twentieth century. The specific of music and aesthetic activity in schools of the region was outlined, the content and forms of teaching the subject «Singing» were revealed, while analyzing, systematizing and generalizing archival sources and numerous teachers' scientific works on the issue of school music education in Kremenets region of the under investigation period.

As a result of investigation it was found out that after school reform of 1932, conducted by the Ministry of Beliefs and Public Education of Poland, new programs were implemented into the educational process. In order to make absorption of songs better and to strengthen children's interest, the plays and dramatization of the works they studied at the lessons of singing, were included into primary school program (1–2 forms). Analysis of the articles published at the pages of a local magazine «Life in Kremenets» proves that such kind of singing was repeatedly tabled in the program of concert performances .

The new program on singing included the introduction of obligatory music audition-concerts which took place once a month. The requirements for conducting auditions have been considered: high and qualitative level of conducting according to the plan and age characteristics of children. Particular attention was paid to the teacher's introductory speech. Duration of auditions should not exceed an hour and a half. For better revealing the content of the lesson it was recommended to use the following aids: illustrations, portraits of composers, tables, and the like. It was also recommended to use comments to selected works that had to be simple and accessible to the audience.

Great importance in the study of singing in schools was given to folk songs. Students of all forms got acquainted with typical songs of different regions of Poland. The songs preserving the dialects of the area were studied by the children from the very first form.

The subjects of auditions in 1937–1938 ed.ye. has been analyzed: «Song (from the 17thc. to the present)», «Sonata (Sonata form for 1, 2 or more instruments – trio, quartets)», «Suite (French composers, JS Bach)», «Classical Symphony», «Symphonic Overture, and Opera Overture», «Opera»,

«Oratorio», «Symphonic Poem». Considering that the subject matter could cause difficulties during auditions, separate parts were advisable to be characterized that would give students an opportunity to learn more about this form.

As a result of investigation it was found out that at the pages of methodological journals of that time «Singing at school» and «Music at school», they discussed conducting auditions at school, famous teachers' experience was revealed as well. Yu. Rayss' pedagogical concept concerning the obligatory acquainting children with the program music on the example of S. Neviadomsky's cycle «In the folkhouse», P. Mashynsky's «Yaselka», R. Schumann's «Album for the young» and «Children's Scenes», P. Tchaikovsky's «Children's Album» and «Seasons», K. Debussy's «Children's Corner», M. Mussorgsky's «Children's songs» has been considered.

It is noted that the teacher of Kremenets Lyceum Ye. Gachet recommended to start conducting auditions from the earliest forms, which included single and two-part song form (unison, chorus on 2, 3, 4 voices and with piano accompaniment). The next stage – the study of three-part forms on the example of Polish dances, folk and copyright songs and conducting the historical auditions as the final stage of getting music education and cultural improvement.

Ye. Gachet's experience in conducting auditions in academic institutions of Kremenets Lyceum taking place weekly has been considered. Lectures on listening to music were conducted for junior students, and auditions about forms and styles of music – for the seniors. It is found out that the compositions were illustrated by highly qualified musicians who worked in the Lyceum: piano – M. Mrochkovska, violin – Ye. Gachet, violoncello – H. Levytsky. Piano trio (piano – M. Mrochkovska, violin – Ye. Gachet, violoncello – Zats), mixed and male choirs and symphony orchestra (conductor Ye. Gachet) repeatedly participated in auditions.

It is noted that despite all the positive aspects in conducting auditions, in our opinion, extracting Ukrainian composers' works and national folklore from the program caused by the national demands of the educational process (territory of Kremenechchyna in 20–30-th of the 20-th c. was a part of Poland) was negative.

Key words: Kremenechchyna, Volin', school musical education, musical culture, concerts.

На нинішньому етапі розвитку України в контексті світових та європейських інтеграційних процесів особливо гостро постає питання про значення гуманітарної освіти як дієвого засобу формування духовного потенціалу кожного громадянина та суспільства в цілому. Вивчення культурно-освітніх процесів України неможливе без ґрунтового вивчення регіональних особливостей, оскільки надбання окремого регіону є чинником, який сприяє осмисленню загальноукраїнської культури.

Період 20–30-х років ХХ століття, коли Кременеччина перебувала у складі Польщі, відзначився докорінними змінами у галузі шкільництва, зокрема музичній освіті. Основні досягнення і новаторства можуть використовуватися у сьогоденні з метою вдосконалення проведення навчального процесу та підвищення культурного рівня усіх категорій населення.

Завершено ряд дисертаційних досліджень (Н. Оболончик [3], О. Панфілова [4], Р. Чуйко [5]), у яких автори аналізують культурно-мистецьке життя міжвоєнного Кременця та діяльність Кременецького ліцею. Проте вивчення змісту та форм шкільної музичної освіти цього періоду не було метою їхніх розвідок. Тому ґрунтовне опрацювання означеної теми залишилося поза увагою дослідників.

Мета дослідження полягає у цілісному вивченні специфіки змісту й форм музичної освіти у школах Кременеччини 20–30-х років ХХ століття.

За рішенням Ризького мирного договору 1921 року територія Волині потрапила під владу Польщі. Польський уряд розпочав полонізацію краю, яку активно вів через шкільництво. Реалізація поставлених завдань спричинила зміни у системі освіти, зокрема і музичної.

Після шкільної реформи 1932 року, проведеної Міністерством Вірувань і Публічної Освіти Польщі, у навчальний процес були впроваджені нові програми. Як зазначив відомий польський педагог К. Главічка, основною метою навчання співу в загальноосвітніх школах було «розспівати дітей, а отже, довести до того, щоби спів став потребою їх щоденного життя» [9, с. 189].

Незважаючи на досить малу кількість годин, яка виділялася на вивчення предмета, вчитель мав пояснити значення слів «музика і мистецтво», ознайомити учнів з народним характером цієї музики, її минулим і майбутнім. З метою кращого засвоєння пісень та зацікавлення дітей у програму молодших класів (1–2 класи) було включено ігри й інсценізацію творів, які вони вивчали на уроках. Учитель повинен ґрунтовно вивчити текст, мелодію й ритм пісні, прагнути, щоби рухи учнів логічно виникали зі змісту й ритму твору.

Ця методика базувалася на педагогічній системі швейцарського педагога Е. Жак-Далькроза, який вважав, що під час руху під музику формується художній смак, розвивається творчий хист й емоційні здібності дитини. На його думку, вчитель повинен насамперед формувати в учнів бажання виражати свої відчуття та емоції. Тому педагоги активно впроваджували інсценізацію пісень у навчальний процес.

Аналіз статей, які друкувалися на сторінках журналу «*Życie Krzemienieckie*», доводить, що такий вид виконання пісень неодноразово вносився у програми концертних виступів. Зокрема, учні 5-го курсу вчительської семінарії на концерті у м. Шумськ, який відбувся в 1935 році, виконали інсценізацію твору Квасніка на слова Тетмаєра «Дожинки» [12, с. 408]. На уроках, присвячених закінченню 1935–1936 н. р., учні Комарівської школи представили інсценізацію пісні «Розцвіли пучки білих троянд». Знання та навички, набуті при інсценізації пісень, сприяли тому, що вихованці Кременецької школи № 3 під керівництвом учителя І. Гіпського поставили оперу М. Лисенка «Коза-Дерева», прем'єра якої відбулася 27 січня 1935 року в Театральному залі Кременецького ліцею. Автор допису зазначав, що вистава продемонструвала «досконале виконання сольних і ансамблевих партій та добру режисуру» [13, с. 28].

Щоби поглибити знання вчителів, надати їм методичні поради для кращого проведення інсценізації пісень, дирекція Музичного канікулярного осередку Кременецького ліцею, завданням якого було підвищення кваліфікації вчителів музики, у програму курсів вводять 3 тижневих години лекцій «Інсценізація та основи шкільного театру», які проводив Вертинський [6, с. 93].

Як бачимо, інсценізація пісень, які вивчалися на уроках співу в загальноосвітніх школах краю, сприяла кращому засвоєнню дітьми музичного матеріалу, добре розвивала почуття ритму, допомагала розкрити задум твору, демонструючи акторські здібності учнів. Водночас такі заняття сприяли креативному розвитку вихованців.

Велике значення у вивченні співу в загальноосвітніх школах відводилося народній пісні. Учні усіх класів знайомилися з типовими піснями різних регіонів Польщі. Пісні своєї місцевості зі збереженням даної говірки діти вивчали вже з першого класу.

Як згадує жителька с. Горинка Кременецького району Варвара Петрівна Грень, яка навчалася у початковій школі у 1930-х роках, на уроках співу вивчали тільки польські пісні, оскільки вчителька забороняла співати у межах школи українською мовою. Проте попри всілякі утиски місцеве населення зберігало народні традиції й звичаї. В. Грень знала близько 150 пісень різних жанрів, частину яких записали студенти Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка в рамках діяльності лабораторії з вивчення фольклору Волині.

Нова програма зі співу передбачала впровадження обов'язкових музичних аудиторій-концертів, як їх тоді називали, згідно з якими кожен без винятку учень раз на місяць повинен відвідати такий захід. Концерти стають одним із чинників розвитку музичних смаків учнів.

Провідні польські педагоги були впевнені, що спів у поєднанні з грамотно проведеними аудиторіями привчить учнів слухати музику, викличе інтерес до кращих зразків світової класики, сприятиме естетичному вихованню школярів. Наприклад, Б. Рутковський був переконаний, що шкільний спів тільки в поєднанні з добре й планово організованими музичними аудиторіями може дати для кожної людини належний рівень музичного виховання та культури [11, с. 21]. Ю. Райсс стверджував: «Аудиторії виховують слухача, зближують його з мистецькими творами, поглиблюють зацікавлення до музики, звертаючись до емоційної та інтелектуальної сфери розвитку» [10, с. 133].

До проведення аудиторій висувалися певні вимоги, зокрема вони мали проводитися на високому, якісному рівні, відбуватися згідно з планом й відповідати віковим особливостям дітей. Особлива увага зверталася на вступне слово вчителя. План аудиторій складався до початку

шкільного року і вносився до загального виховного плану. Форма їхнього проведення залежала від кількох моментів. Передусім вона повинна відповідати віковій слухачів, зокрема враховувати те, що у дітей молодших класів переважали елементи фантазії, а в більш зрілої молоді був уже вищий щабель інтелектуального розвитку та мислення. Тривалість аудиторії не повинна перевищувати півтори години. Для кращого висвітлення змісту заняття рекомендувалося використовувати допоміжні засоби: ілюстрації, портрети композиторів, таблиці тощо. Рекомендувалося також вміло застосовувати коментар до підібраних творів, який мав бути простим і доступним для всієї аудиторії.

Особлива увага зверталася на особу педагога-організатора, адже в школах проведення аудиторій повністю залежало від учителя, який поєднував функції керівника, музичного організатора й виконавця. Щоб їх реалізувати, він повинен був ґрунтовно знати свій предмет, щоб найважливіші питання і відомості в галузі теорії (гармонія, контрапункт), естетики, музичних форм, історії музики змістовно та раціонально донести до молоді [8, с. 152].

Наші спостереження показують, що тематика проведення аудиторій була різноманітною. Наприклад, аналіз програми на 1937–1938 н. р. показує, що увага зверталася на вивчення різноманітних музичних форм від найпростіших (пісня (від XVII століття й дотепер) до циклічних (соната (сонатна форма для 1, 2 або більше інструментів – терцети, квартети), сюїта (французькі композитори, Й.-С. Бах). Учням пропонували для засвоєння теми: «Класична симфонія», «Увертюра симфонічна і увертюра оперна», «Опера», «Ораторія», «Симфонічна поема». Враховуючи, що така тематика могла викликати труднощі під час проведення аудиторій, пропонувалося характеризувати окремі частини, що надало б учням можливість краще вивчити відповідну форму [2, арк. 2].

На сторінках тогочасних методичних журналів «Śpiew w szkole», «Muzyka w szkole» знаходимо низку статей відомих педагогів, у яких вони подають своє бачення проведення аудиторій і діляться досвідом роботи. Так, Ю. Райсс пропонує обов'язково ознайомити дітей із програмною музикою. Це твори С. Нев'ядомського «У селянській хаті», П. Машинського «Яселка», фортепіанні мініатюри Р. Шумана «Альбом для молоді» і «Дитячі сцени», П. Чайковського «Дитячий альбом» і «Пори року», К. Дебюссі «Дитячий куточок», М. Мусоргського «Дитячі пісні», О. Гречанінова «Книжка для дітей», «На лузі», «Альбом дідуся» [10, с. 137].

Вагому цінність для музичної педагогіки має стаття Є. Гаше «Audycje muzyczne», яка була надрукована в журналі «Muzyka w szkole» [7; 8]. Автор ділиться власним досвідом проведення аудиторій у наукових закладах Кременецького ліцею, які відбувалися кожного тижня [1, арк. 5 зв.]. Для молодших учнів проводилися лекції слухання музики, а для старших – аудиторії про форми й музичні стилі. Твори ілюстрували висококваліфіковані музиканти, які працювали у ліцеї: фортепіано – М. Мрочковська (учениця проф. Марка), скрипка – Є. Гаше (учень Сухого і Шевчика), віолончель – інструктор ліцейного оркестру Г. Левицький. Неодноразово в аудиторіях брали участь фортепіанне тріо (фортепіано – М. Мрочковська, скрипка – Є. Гаше, віолончель – Зац), мішаний і чоловічий хори, симфонічний оркестр (кер. Є. Гаше) [8, с. 151].

Є. Гаше рекомендує лекції-концерти слухання музики розпочинати від найпростіших форм, до яких належить одно- та двочастинна форма пісні (унісонна, хорова на 2, 3, 4 голоси та з акомпанементом фортепіано). Він стверджує, що народні пісні й танці потрібно використовувати в програмах аудиторій для того, щоби діти «пізнали свій край і набрали глибокої поваги до пам'яток народного мистецтва» [8, с. 153]. Наступний етап – вивчення тричастинної форми на прикладі польських танців, народних й авторських пісень та проведення історичних аудиторій як кінцевого етапу отримання музичної освіти й поглиблення культури.

Отже, аналіз програм музичних аудиторій свідчить про те, що учні шкіл засвоювали кращі зразки народної та професійної музики, вивчали розвиток музичних творів від найпростіших пісень до вільних і циклічних музичних форм, знайомилися з творчістю визначних європейських композиторів. Аудиторії завдяки різноманітності тематики відігравали важливу роль у музичній освіті молодого покоління, розширювали духовний світ дітей, прищеплювали любов до музики, вчили розуміти її. Щодо методів навчання, які використовувалися, то привертають до себе увагу ті, що сприяли активізації діяльності, застосуванню учнями теоретич-

них знань на практиці. Важливе значення мало використання в роботі з вихованцями міжпредметних зв'язків як одного із засобів розвитку мотивації навчання.

Незважаючи на всі позитивні моменти у проведенні аудиторій, на нашу думку, негативним було вилучення з програми творів українських композиторів та національного фольклору, що пояснювалося загальнодержавними вимогами освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Тернопільської області (ДАТО), ф. 226, оп. 1, спр. 593, 64 арк.
2. ДАТО, ф. 228, оп. 1, спр. 442, 200 арк.
3. Оболончик Н. Г. Кременецький ліцей в системі освіти Другої Речі Посполитої : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Н. Г. Оболончик. – Чернівці, 2007. – 18 с.
4. Панфілова О. Г. Мистецьке життя Кременеччини 20–30-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / О. Г. Панфілова. – Івано-Франківськ, 2009. – 16 с.
5. Чуйко С. Р. Організація навчального процесу в ліцеях України (XIX – перша половина ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / С. Р. Чуйко. – Тернопіль, 1999. – 20 с.
6. Adamczyk S. MOW Łyceum Krzemienieckiego z punktu widzenia słuchacza / S. Adamczyk // *Śpiew w szkole*. – 1934 / 35. – № 5. – S. 91–93.
7. Gache J. Audycje muzyczne / Jerzy Gache // *Muzyka w szkole*. – 1930. – № 6 – 7. – S. 122–124.
8. Gache J. Audycje muzyczne / Jerzy Gache // *Muzyka w szkole*. – 1930. – № 8 – 9. – S. 151–154.
9. Hławiczka K. Nowy program nauki śpiewu w szkole powszechnej / Karol Hławiczka // *Muzyka w szkole*. – 1933. – № 9 / 10. – S. 189–192.
10. Reiss J. Audycje muzyczne / Józef Reiss // *Śpiew w szkole*. – 1933 / 1934. – № 7. – S. 133–137.
11. Rutkowski B. Muzyczne audycje w szkole / Bronisław Rutkowski // *Śpiew w szkole*. – 1934 / 1935. – № 2. – S. 20–24.
12. Siemaszko J. Wieczór artystyczny młodzieży licealnej w Szumsku (wrażenia uczestnika) / J. Siemaszko // *Życie Krzemienieckie*. – 1935. – № 9. – S. 408.
13. Widowisko muzyczno-teatralne dzieci Szkoły Powszech. Nr. 3 w Krzemieńczu // *Życie Krzemienieckie*. – 1935. – № 1. – S. 27–28.

УДК 784:821.161

У. Б. МОЛЧКО

КОМПОЗИТОРСЬКА СПАДЩИНА ОСТАПА БОБИКЕВИЧА У СУЧАСНИХ НАЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ВИДАННЯХ

У статті проаналізовано сучасні навчально-методичні посібники, до яких увійшли віднайдені музичні твори національного композитора української діаспори в Німеччині – Остапа Бобикевича. Висвітлено жанрову палітру творів, музичну мову митця, що ґрунтується на фольклорному мелосі та романтичних стилєвих особливостях. Засвідчено, що опубліковані нотні навчально-методичні видання матимуть мистецьку і дидактичну вартість, впровадження яких у навчальний процес допоможе виховати національно свідомих викладачів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: *Остап Бобикевич, навчально-методичні посібники, викладачі мистецьких дисциплін.*